

Västra Karaby kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

KARL JOHAN KEMBER, 2017-05-29

jais
arkitekter

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

—

Västra Karaby kyrka

Västra Karaby pastorat, Rönnebergs kontrakt, Lunds stift

Västra Karaby socken, Kävlinge Karaby 44:1, Kävlinge kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Västra Karaby ligger söder om Dösjesbo, mellan Hofterup och Kävlinge i Kävlinge kommun. Byn ingår i en utpräglad jordbruksbygd, och tillhörde den mest folkrika av socknarna i Kävlinge kommun i början på 1800-talet. Befolkningen bestod till stor del av framgångsrika storbönder, som nyodlade och byggde i för socknen dittills okänd omfattning. Dessa förmögna lantbrukare hade stort inflytande i socknen.

Den nuvarande kyrkan, uppförd på platsen för en medeltida föregångare, är belägen inom fornlämning Västra Karaby 91:1, som utgörs av den historiska bytomtens utsträckning enligt 1803 års storskifteskarta. Vid enskiftet 1807 flyttar 18 av 25 gårdar ut ur byn, och skiftena läggs som en fjäder kring den gamla kyrkbyn. Prästgården uppförs 1814 ett par hundra meter öster om den nuvarande kyrkan, och utvecklas till ett stort jordbruk med åtskilliga hektar åker. Det nuvarande bostadshuset är från 1892.

I byns närhet finns många fornlämningar som visar på en förhistorisk bosättningskontinuitet. Flera av dessa är samlade kring det kuperade Karaby backar, fem icke utgrävda storgravhögar som ligger strax norr om kyrkan. Backmiljön, som är ett populärt strövområde, brukas som betesmark och uppvisar en stor biodiversitet.

Dagens Västra Karaby består av en låg och relativt gles bebyggelse, som successivt växt fram under 1800-talets senare del och 1900-talets första hälft. Den är koncentrerad till de äldre vägsträckningarna, Västra Karaby Kyrkoväg och Karabyvägen. Kyrkan ligger i byns sydvästra del, omgiven av en vitmålad trävilla i norr, och den gamla skolmiljön i öster. Den s.k. Östra Skolan, vars äldsta delar är från 1848, består av två f.d. skolhus, en f.d. lärarbostad samt en mindre gårdsbyggnad. Skolverksamheten upphörde 1952 och flyttades då över till Dösjebro, som växte upp som ett järnvägssamhälle väster om Västra Karaby i slutet av 1800-talet. Här ligger församlingshemmet Granstugan.

Kyrkan ingår i riksintresse för kulturmiljövården [M32] Norrvidinge- Södervidinge. Västra Karaby är även utpekad som en särskilt värdefull kulturmiljö av Länsstyrelsen.

Kyrkobyggnaden

Västra Karaby kyrka byggdes år 1825, då den ersatte en förfallen, medeltida kyrka på samma plats. På en geometrisk avmätning från 1776 syns den gamla kyrkan anlagd med långhus, kor, absid, ett torn från 1724 i liv med långhuset samt vapenhus i norr och söder. Tornet ersattes 1794 av ett nytt torn i nyantik stil. Befolkningen i Skåne ökade snabbt kring sekelskiftet, inte minst i den rika trakten kring Västra Karaby präglad av storjordbruk, vilket ledde till att många kyrkor behövde utvidgas eller nyuppföras. Byggandet övervakades av Överintendentsämbetet, ett statligt ämbetsverk från 1810, som granskade kyrkornas utformning och pläderade för nyklassicistiska, vitputsade salskyrkor. Alla ritningar godkändes av kungen efter ämbetets granskning. Västra Karaby lät uppkalla sin kyrka efter Carl XIV:s barnbarn, kronprins Oskars son Carl Ludvig Eugen, ett namn som dock sällan kom att användas av församlingsborna.

Typiskt för Skåne vid tiden är att de nya kyrkor som byggdes på många sätt mer ansluter till den medeltida arkitekturen, än till de ideal som fördes fram av ämbetet och som lyhört tillämpades i t.ex. Småland och Östergötland. Inte heller påverkades man nämnvärt av tidens danska strömningar, där klassicisten C.F. Hansen var den stora förebilden. I Skåne fanns landets största bestånd av medeltidskyrkor, och upparbetad kunskap om dess byggnadsskick, former och material, vilket gjorde att man vanligen föredrog tillbyggnad med t.ex. en korsarm framför nybyggnad. Västra Karaby kyrka är, tillsammans med den i Västra Karup, den enda skånska klassicistiska kyrkan från 1820-talet, och en av totalt sex som har en konsekvent nyklassicistisk arkitektur.

Den nya kyrkan bestod av en sakristia mot öster samt ett långt och rektangulärt långhus, som tillfogades det befintliga tornet i väster. Väggarna putsades och vitkalkades, medan takfallen belades med papp. Ritningarna upprättades av länsbyggmästaren Georg Soffel och bearbetades av Axel Almfeldt. Han är kanske mest känd som politisk karikatyrtecknare, men upprättade som konduktör (arkitekt), vid Överintendentsämbetet typologiska ritningar till flera sockenkyrkor runt om i landet.

1864 byggs tornet om efter 1821 års ritningar och får dagens utformning. Nya fönsterbågar av järn sätts in. Mot 1800-talets slut reveteras långhusets tunnvalv samtidigt som långhusväggarna dekormålas.

1909 genomförs en stor renovering under Theodor Wåhlins ledning. En teknikkällare grävs ut under korets sydöstra del, och insidan dekormålas om med kalkfärg. Ett nytt altare tillverkas och en ny bänkinredning sätts in. 1945 ersätts takets papptäckning med kopparplåt. 1950-51 görs en interiör restaurering efter Eiler Graebes förslag. Väggar och valv målas i enhetligt vitt och orgelfasaden, bänkinredningen och läktar-

barriären får ljusa toner. Nya ytterdörrar monteras och elvärme och elektricitet installeras. 1971 förnyas interiören på nytt av Torsten Leon- Nilsson. Läktarbarriären, orgelfasaden och bänkarna ommålas på nytt, och ett kapprum med toalett liksom ett grovkök byggs under orgelläktaren. Läktarens, långhusets och sakristians golv täcks med heltäckningsmatta och en ny uppgång till läktaren skapas. Dörrarna mellan kor och sakristia byts till rundbågiga och fönstren förses med innerbågar. Yttertrapporna förnyas och nya ljudluckor monteras.

1991 renoveras insidan av Forsberg & Wikerstål arkitektkontor. Den befintliga plastfärgen avlägsnas genom blästring. Ytorna putslagas, filtas, kalkas och målas, medan tunnvalvet täcks med microlit, spricklagas och målas med alkydoljefärg. 1994 byts plåttaket ut till kopparbeläggning. År 2000 läggs den västra delen om efter en storm. Även tornet repareras och rötskadat virke byts ut. 2002 putslagas och kalkavfärgas fasaderna exteriört, samtidigt som sockeln tjäras.

Exteriör

Kyrkobyggnaden har idag kvar sin ursprungliga disposition med torn, långhus och sakristia i öster. Anläggningen är axiellt planerad med torn och sakristia placerade i liv med varandra, kraftigt indragna från långhusets fasader.

Grundläggningen är gjord av gråsten i kalkbruk. Långhuset och sakristian har en tjärad, skråkantad sandstensockel av varierande höjd, medan tornets väggar ansluter direkt till mark utan synlig sockel. Murverket består av tuktad gråsten, med inslag av sandsten och handslaget rött tegel, som återanvänts från den gamla medeltida kyrkan. Stenarna är lagda utan tydlig skiftgång och fogade med kalkbruk. I tornets nedre del märks en hörnkedja av sandstenskvar. Tornets övre del är murad av tegel i renässansförband, de nedre partierna i gult och de övre i rött. Fasaderna är putsade med en knottrig spritputs och avfärgade med kalk. Omfattningar och listverk är slätputsade. Takfoten är utformad med en tresprångig gesims, vars mittersta del är vulstformad. I fasaderna finns ett stort antal ankarlutar.

Samtliga fönster är utförda som stickbågiga öppningar med slätputsade omfattningar. Ovanför varje öppning finns en rundbåge i form av en slätputsad relief. Ytterbågarna är av gjutjärn med ett enkelt spröjsverk och rutor av antikglas. Även solbänkarna är av gjutjärn. I tornet finns varsin rundbågig ljudöppning, med valvbågen markerad i slät relief, i alla väderstreck. Ljudluckorna är tillverkade av plank, som på utsidan klätts med gröngråmålad spontpanel.

Kyrkan har två entréer, en sekundär genom sakristian och huvudentrén genom tornet. Tornportalen är stickbågig med slätputsad omfattning utan dekor. Porten utgörs av en

modernt beslagen pardörr klädd med svartmålad panel i rombmönster. Ovan dörren sitter inmurad i fasaden en stentavla av sandsten med inhuggen text, som beskriver tornets tillkomsthistoria. Västfasadens smidda ankarjärn bildar årtalet "1794". Pardörren till sakristian är raktäckt och klädd med grönmålad fiskbensmönstrad panel. Källaren nås utifrån genom en brunsvart fyllningsdörr i långhusets östra sida.

Taken över långhus och sakristia är sadeltak belagda med kopparplåt i skivtäckning med måttligt förskjutna horisontella falsar. Den äldsta plåten är grönt ärgad, medan partiet som lades om 2000 är brunsvart. Tornets tälttak avslutas av en lanternin, utformad med serlianaöppningar i alla väderstreck, som bär en barockinspirerad huvkrönt av ett klot och en vindflöjel.

Interiör

Golvet i vapenhuset är belagt med röda och grå kvadratiska plattor av Ölandskalksten innanför en kalkstensbård. Väggarna är tunnputsade och målade och övergår sömlöst till det slätputsade kryssvalvet. Valvet är utformat med rundbågiga sköld- och gördelbågar och saknar ribbor. Från rummets vänstra del leder en rak, öppen trätrappa, ställd på ett tegelfundament, till tornets övre våningar. Innerdörren är byggd av stående panel med liggande narar och smidda hakgångjärn. Sidan mot långhuset är klädd med rombiskt lagda bräder i samma mönster som ytterdörren. I rummet står den gamla storklockan och mot södra väggen två gravhällar.

Vapenhusets kalkstengolv fortsätter in i långhuset. Längs dess västra fasad finns på ömse sidor om mittgången varsin furutrappa upp till orgelläktaren. Denna bärs upp av gråmarmorade träpelare med reducerade kapitäl med förgyllt listverk. Utrymmet under läktaren avgränsas mot norr och söder av två separata volymer, som rymmer wc och kapprum respektive ett litet grovkök och förråd. Väggarna mot långhuset är snedställda och liksom läktarens undersida klädda med ljust gråmålad panel. Kapprummet har golv av brun nålfiltsmatta, väggar och fast gipstak målade med plastfärg. Köksgolvet är täckt med en grå plastmatta, och är i övrigt utformat som kapprummet.

Orgelläktarens trögolv är täckt av brun nålfiltsmatta. Längs den västra långhusväggen löper en vitmålad träbjälke, som fungerar som dragbjälke för utvändiga ankarslutar. En motsvarande bjälke finns inmurad i korväggen och märks där som ett avtryck i putsen. Läktarbarriären är sluten och femdelad med de yttersta sidorna något fasade, och den mittersta delen kraftigt framskjuten. På denna del står orgelns spelbord. Barriären är färgsatt i ljusgrått med ett horisontellt listverk i guld, som återkommer i orgelfasaden. Räcket är förhöjt med en överliggare av målat fyrkantstål.

Det breda och höga långhuset/koret [1] har putsade och målade väggar. Mötet mellan

väggarna och tunnvalvet markeras av en enkelt profilerad trälist. Väggmålningen fortsätter upp ca 1 m efter listverket, till den nivå där det tidigare funnits en målad bård. Alla fönster är försedda med innerbågar av gjutjärn med åtta lufter, som är fästade med klamror till väggen. Det saknas sätt att samla upp och leda bort kondensvatten. På södra väggen sitter en inhuggen minnestavla, som förkunnar att kyrkan blivit byggd under Carl XIV Johans tid. På ömse sidor om mittgången står bänkkvarteren fritt placerat från fasaderna. Yttergångarnas golv består av rödbrun nålfiltsmatta lagd på spånskivor. De två näst bakersta raderna i det södra kvarteret är borttagna för att ge plats åt en liten samtalsplats med lösa stolar och bord.

Koret har samma golv som långhuset, och är upphöjt tre steg relativt detta med en trappa av kalksten. På ömse sidor om trappan finns varsitt framskjuten del, avgränsade med träräcken med ett kraftigt nedre listverk och svarvade balusterdockor. Predikstolen står längs korets norra sida. I söder finns en dopplats med dopfont, två karmstolar och ett murat dopaltare. Ovanför altaret finns en konsolhylla med en figurin [3], som tros ha suttit på en äldre trappbarriär till predikstolen. Altaruppsatsen står mitt på östra väggen, flankerad av två rundbågiga öppningar med gråmålade spegeldörrar till sakristian. Triumfbågen är vitmålade utan dekor.

[1]: Vy från långhuset mot koret

Sakristian har golv av brun nålfiltsmatta, putsade och vitmålade väggar och tak. Koret nås genom två trätrappor med fyra steg. Mot koryväggen står ett murat beredelsealtare

avtäckt med en kalkstensskiva. Rummet är möblerat med bord, skåp och stolar. Ytterporten är försedd med en inre, slät och vitmålad dörr med modern beslagning.

Tornrummet är avdelat av ett timrat mellanbjälklag utan golv. Den nedre delen, som tillhör det ursprungliga tornet, har ett brädgolv och vitputsade väggar av natursten, medan den övre delen har synligt rött tegel. I väggarna märks igenmurade öppningar i alla väderstreck, även mot öster och orgelläktaren. Klockrummet har brädgolv och väggar av synligt gult tegel. Klockbocken av ek upptar större delen av utrymmet. Taklaget är öppet upp i nock och består av sparrar, hanband och remstycken som ligger på murkrönen. Nederst finns korsande bjälkar i två nivåer, som förbinds med bockben till hanband och remstycken. Lanterninens stomme fortsätter uppåt från hanbanden. Takets inbrädning är en blandning av äldre brädor och nyare spontpanel. Långhusets vind nås genom en lucka vid klockvåningens inspektionsgång. Takstolarna över långhus och kor består av sparrar, valvbågar, ett hanband och tassar på dubbla remstycken.

Inredning och inventarier

Altaret [2] från 1909 är av svart slipad kalksten efter Theodor Wählins ritningar. Blockaltaret står längs korväggen på ett podium av röd kalksten. På framsidan finns ett klöverbladskors omgivet av strålglass. Varje korsarm avslutas med ett treklöverblad, som symboliserar treenigheten. På ömse sidor om korset syns tecknen A och Ω , den första och sista bokstaven i det grekiska alfabetet, som förkunnar att Gud är evig.

Altaruppsatsen [2] är av additionstyp, tillverkad 1596 av okänd mästare. Uppsatsen är utformad med fyra altartavlor från 1703, målade av H Lütken, som föreställer Bebådelsen, Födelsen, Nattvardens instiftande och Korsfästelsen. De är placerade i två rader innanför joniska kolonner, som bär upp en ett entablement med kornisch, tandsnittsfris och arkitrav med förgyllda inskriptioner. På kornischen står två obelisker samt en ädikula med beslagsvingar. I dess mitt finns en tavla som föreställer Kristus med segerfanan. I frontonen syns Det allseende ögat. Altaruppsatsens nedre del består av inskriptionstavlor i två nivåer. På pelarpostamenten finns änglahuvuden, och längs altaruppsatsens sidor beslagsvingar. Färgsättningen går i blått, grönt, rött och guld.

Altarringen av polykromt trä är femsidig, gestaltad av Theodor Wählin 1909. Den mittersta delen är flyttbar. Den genombrutna barriären har samma utformning som de räcken, som avgränsar dopplatsen och utrymmet vid predikstolen från långhuset, med ett kraftigt nedre listverk och svarvade balusterdockor. Färgsättningen går i vitt, grått och guld. Knäfall och överliggare är klädda med rödbrun galon.

Dopaltaret [3] är tillverkat 1949 efter Eiler Graebes ritningar. Fundamentet består av

murade sandstenskvadrar, som är avtäckta av en skråkantad stenskiva.

Dopfunten [3] av sandsten är gestaltad 1949 av Eiler Graebe med en rund, täckt trefot och en utåt vidgandes cuppa. Cuppan är indelad i fyra släta fält som uppifrån bildar ett kors, men gestaltningen påminner även om en hand med utsträckta fingrar, som håller i cuppan. På Lunds Universitets Historiska Museum finns bevarat cuppan från en äldre dopfunt från 1300-talet, huggen av Fröjelgruppen.

[2]: Altare och altaruppsats

[3]: Dopfunt, dopaltare och figurin

Predikstolen är tillverkad av snidad ek på 1600-talet av okänd mästare och restaurerad vid flera tillfällen. Korgen står på ett vitputsat fundament med marmorsockel och nås via en rak trätrappa med tät barriär med gråmålat ramverk och blåmålade speglar. Den polykroma, femsidiga korgen är indelad i fält med evangelisterna omgivna av dekorer, placerade innanför rundbågar. Mellan fälten står karyatider på utskjutande postament, som bär upp korgens entablement. Under postamenten sitter små klotformade spiror, och under fundamentets texttavlor finns beslagsvingar.

Bänkinredningen i nationalromantisk stil är insatt 1909, utformad av Theodor Wählin. De öppna, grågrönmålade bänkarna har bakstycken uppbyggda som ramverk med fyllningar av pärlspont. Gavlarna smalnar av något uppåt, och är dekorerade med huggna, stående räfflor och medaljonger med strålkors. Sitsarna är målade i rödbrunt och täckta med lösa, röda dynor. Bänkarna har psalmbokshylla och fotstöd.

Orgeln [4] byggdes år 1897 av Molander & Co, och renoverades 1953 av Mårtenssons orgelfabrik, då en av de ursprungliga stämmorna byttes ut. Instrumentet rengjordes och stämdes av Nye orgelfabrik 1998, samtidigt som man nytillverkade den stämma man tidigare bytt ut. Orgeln har 16 stämmor, 2 manualer och 2 pedaler. Spelbordet är vänt mot åhörarna. *Orgelfasaden* är gestaltad av arkitekten Erik Josephson på Överintendentsämbetet, som då leddes av Helgo Zettervall. Fasadens nedre del består av fem stycken synliga pipfält, avskilda av marmorerade kannelerade kolonner som bär ett entablement med tandsnittsfris och en kraftigt utkragande kornisch. På entablementet står tre rundbågar inramade av pilastrar, som

bär varsin fronton. Det mittersta gavelmotivet är förhöjt och krönt av en förgylld harpa. Fasaden är färgsatt i gråa toner med förgyllt listverk.

[4]: *Orgeln och orgelfasaden*

Storklockan göts 1928 av M&E Ohlsson i Ystad. Längst upp på klockan finns ett textband, och på ena mantelsidan en namnskription. *Lillklockan* är från 1610 av klockgjutaren Borchhardt och smyckad med tre textband och en blomfris. I vapenhuset står den *gamla storklockan* från 1593, utförd av Borchhardt med en likartad stil och dekor.

Övrigt

Altarbrun, tillverkat i gobelängvävnad i Tyskland under 1600-talet. Den illa åtgångna vävnaden hittades 1930 på prästgårdens vind, enligt muntlig tradition hemförd av en svensk soldat under trettioåriga kriget, och renoverades strax därefter. På altarbrunet märks tre scener; Ängeln och Herdarna, Jesu omskärelse och Konungarnas tillbedjan, avskilda av fruktgirlander.

Epitafium, av polykromt trä från mitten av 1600-talet, över pastoratets kyrkoherde Niels Christenson och hans familj. Epitafiet hänger på södra långhusväggen.

Ljustakar, 5 st. av silver med konformad fot och skaft, med en graverad inskription på resp. fot: Elin, Maria, Ida, Kerstin och Thilda. Dopsilvret från 1956 av silversmeden Börge Nilsson är en gåva till kyrkan från de fem systrarna, som ligger begravda på kyrkogården. Kyrkan innehar även en *vinkanna* och 2 *vaser* ur Nilssons produktion.

Kyrkogården

På den geometriska avmätningen från 1776 syns den dåvarande kyrkan avtecknad centralt i byn, omgiven av en rektangulär omgärdning. Väster om kyrkan ligger dess prästgård, öster om en mindre hage. Efter att den nya kyrkan uppförts, görs en utvidgning av kyrkogården åt öster och söder 1837. Kyrkogården har sedan dess expanderat vid flera tillfällen, senast 1934 åt väster.

De äldsta delarna av kyrkogården omgärdas i norr, väster och öster av en stödmur, som följer höjdvariationerna i landskapet. I sydöst är kallmuren ersatt av en trappad, gjuten betongmur. I söder finns en midjehög spirehäck, som avgränsar kyrkan från åkermarken. I öster och väster finns en trädkrans av glest placerade oxlar. Mot norr är muren täckt av barrväxter, och innanför dessa står en rad körsbärsträd. Utvidgningen i väster avgränsas från den gamla kyrkogården med en spirehäck. Längs övriga väderstreck finns avenbokshäckar och en trädkrans av lind.

Den gamla kyrkogården har två ingångar från byvägen; från den lilla parkeringen i norr, och i nordost via en hög stentrappa. Båda entréerna är utformade med gjutjärnsgrindar, den nordöstra i äldre, goticerande stil med korsande spetsbågar. Den norra grinden, liksom de två från förplatsen i sydväst, tillkom 1953.

Kyrkan är belägen i kyrkogårdens norra del, omgiven av singel, med största delen av kyrkogårdens gravkvarter förlagda åt söder. Dessa är övervägande singeltäckta, även om flera ytor är gräsbesådda. De avgränsas genomgående av gångar av randkantad singel. Huvudgångarna, som strålar från tornets västportal åt väster, söder och norr, är flankerade av lindrader. Utöver kyrkogårdens trädkrans och omgärdande häckar, finns en varierad växtlighet av både löv- och barrväxter, ofta knuten till de enskilda gravvårdarna. Ett annat signifikativt grönt inslag är gravplatsernas omgärdning av låga, klippta buxbomshäckar. Gravarna på utvidgningen i väster är uppställda mot något högre rygghäckar av liguster. Det finns flera gravar som omges av låga stenramar, och ett fåtal av smidda järnstaket målade i vitt eller svart.

På kyrkogården finns möjlighet till samtliga gravskick. I väster finns en grässatt urnlund, där alla gravplatser har liggande gravstenar, och på utvidgningen i öster en minneslund integrerad i kvartersstrukturen. I lundens centrum finns en fältsten, ljus- och blomsterhållare, omgivna av på ömse sidor varsin rad med nedsänkta stenplattor. 2011 avsattes ett område i sydöst för askgravplats, smyckad med en spiralvriden stålsculptur av den lokale konstnären Dan Wenliden.

Merparten gravvårdar är av svart, grå eller röd granit, men på kyrkogården finns också ett bestånd av äldre gravvårdar i mer porösa stenmaterial. De nyare, fabriksstillverkade

gravvårdarna med högpolerad yta står insprängda bland de äldre gravstenarna. Bakom urnlunden i väster finns ett litet lapidarium. Den äldsta graven är från 1814, en grovhuggen livssten med två band och inskriptioner, som står utan omgärdning på en ej ursprunglig plats norr om kyrkan. Bland de äldre vårdarna finns även skånska, tunna kalkstenvårdar, mer klassicistiskt präglade stenar liksom mer romantiska, dels lägre varianter med skulpterade växter och krönande kors, dels högre med inskriptionsplattor i marmor och porslinsmedaljonger. I sekelskiftets gravbestånd märks bl.a. obelisker, kolonner och stenar med kors i storformat [4].

[4]: Kyrkogårdens buxbomsomgärdade, singeltäckta gravar. I bakgrunden huvudgång flankerad av lindar.

En sällsynt utformning har Bothilda Anderssons tydligt nationalromantiska livssten från 1889, vars dekor liknar fornnordiska runslingor, och som pryds av ett välbevarat personfoto upptill. Bland titlarna på gravstenarna är lantbrukare, liksom andra yrken knutna till jordbruket, rikligt representerade. En kanske unik titel, benbrottsläkare och medaljör, märks på Måns Pehrssons grav. Han arbetade, liksom sina förfäder under flera generationer, med osteopati och var i folkmun känd som ”bendoktorn”.

Byggnader på kyrkogården

Väster om den gamla kyrkogården, i anslutningen till utvidgningen från 1934, ligger två byggnader i vinkel samlade kring en gemensam grusad förplats. Byggnaden, som har långsidan mot byvägen, används bl.a. som personalrum och wc, medan den andra längan är ett redskapsförråd. Båda husen är uppförda av vitputsad sten med tak av eternitplattor resp. betongpannor. Dörrar och fönster är omväxlande av trä och gjutjärn, målade i brunt eller vitt med varierande utformning.

Kulturhistorisk karaktärisering för Västra Karabys kyrkoanläggning

Västra Karaby kyrka ligger omgiven av i söder ett vidsträckt slättlandskap och i norr Karaby backar, en kultplats som har förhistorisk boendekontinuitet. Den nuvarande bebyggelsen och vägnätet är i huvudsak oförändrade sedan 1900-talets första hälft. Något riktigt bycentrum finns inte kvar sedan bebyggelsen spritts åt nordost, men kyrkan och den intilliggande f.d. skolmiljön med två skolbyggnader och lärarbostad finns bevarade från det gamla sockencentrat. Även den gamla prästgården, som ligger avskilt från kyrkan och idag används som privatbostad, utgör en värdefull kulturmiljö.

Kyrkogården karakteriseras av en rik och varierad växtlighet, där framför allt trädkransen och häckarna, liksom de kvarvarande lindarna kring huvudgångarna, besitter viktiga miljöskapande värden. Den strikta kvartersindelningen med singeltäckta gravplatser omgärdade av buxbom är ännu avläsbar, även om flera ytor planterats med gräs, och är typisk för hur skånska lantkyrkogårdar gestaltades från mitten av 1800-talet. På utvidgningen från 1934 är gravplatsstrukturerna tidstypiskt betonade genom rygghäckar av liguster. Både minnes-, urnlund och askgravplats är enkelt utformade.

Västra Karaby kyrka ersatte en annan kyrka på samma plats. Om kyrkoanläggningens kontinuitet vittnar en bevarad gravvård från 1814. I långhusets- och sakristians murverk har hittats spår efter medeltida material. Dessa spår har ett byggnadshistoriskt värde, inte minst då kunskapen om den tidigare kyrkan är förhållandevis begränsad.

Mellan 1760-1840 nybyggdes 35 kyrkor i Skåne, runt 8% av landskapets kyrkor. Västra Karaby kyrka är en av endast sex kyrkor, och tillsammans med Västra Karups kyrka den enda från 1800-talet, som fick en fullt ut genomförd klassicistisk stil. Kyrkan är således sällsynt i det skånska beståndet, men desto mer representativ för de nyklassicistiska sockenkyrkor, som uppfördes i stort antal i hela landet, framför allt i Småland, Väster- och Östergötland. Västra Karaby kyrka är en typisk representant ur Överintendentsämbetets standardproduktion från denna tid. Samspelet mellan ämbetet, församlingen och monarken, som sedan 1776 skulle godkänna alla ritningar, märks bl.a. genom kyrkans minnesskyltar i långhuset och över tornporten.

Kyrkans exteriör är, frånsett bytet av takmaterial, intakt sedan uppförandet. Fasaderna är funktionellt gestaltade med vitputsade fasadytor med ytterst enkla rusticeringar och enkla fönsterbågar av gjutjärn. Den symmetriska planen, en enskeppig långhuskyrka med kor och torn vid vardera kortändan, ansluter till den helt dominerande nyklassicistiska grundtypen. Salskyrkoformen med ett rakt avslutat fullbrett kor blev vanlig

vid 1800-talets början, framför allt i norra Sverige, liksom placeringen av en sakristia i öster i symmetriaxelns förlängning. Även det resliga tornet är typiskt nyklassicistiskt. Det avslutas av en lanternin med serliana, ett motiv som använts i klassisk arkitektur sedan 1500-talet. Lanternintornet blev helt dominerande i Överintendentämbetets verksamhet efter år 1800. De olika kulörerna på långhustaketets kopparplåt delar visuellt upp kyrkan i två delar. Koppartaket från 2000 har ännu inte börjat ärga, kanske p.g.a tidens förändringar i luftsammansättningen, vilket gör att detta riskerar ta lång tid.

Kyrkorummet är sakligt, ljust, stort och osmyckat, med dekorerna tydligt samlade till de fasta inventarierna. Altaret är upphöjt på ett podium, medan predikstolen och dopfunten är placerade på varsin utskjutande del i koret, vilket visar på ordets och sakramentens betydelse för kyrkoutövningen. Det höga tunnvalvet med stor spännvidd rekommenderades under 1800-talets början av Överintendentsämbetet och bidrar till kyrkorummets goda akustik. Den enhetliga, ljusa färgsättningen ger en sammanhållen interiör, även om orgelläktaren liksom bänkarna ursprungligen var ekådrade. Långhusets nålfiltsmattor är främmande i den nyklassicistiska miljön. Långhusets listverk sitter förmodligen inte i mötet mellan vägg och valv, i den s.k. sprickzonen, utan längre ner på muren, vilket gör att väggytsen ser ut att fortsätta upp över innertaket. Putsen är påtagligt flammig, vilket förtar helhetsintrycket av kyrkorummet något.

Långhusets bakre del domineras av orgeln, som utgör ett praktfullt blickfång på väg ut från kyrkan. Orgelfasaden, kyrkans enda utpräglad nyklassicistiska inventarium, är ritad av Överintendentsämbetets arkitekter, då ledda av den erkände Helgo Zettervall, och tidstypiskt uppbyggd och dekorerad. Fasaden har ett konstnärligt värde, medan själva instrumentet från 1897 förefaller tekniskt välbevarat med en oförändrad stäm-disposition. Läktarens underbyggnad av Torsten Leon- Nilsson är elegant utförd.

Eftersom många nybyggda kyrkor från 1800-talet hade kvar inventarier från den gamla kyrkan, nådde nyklassicismens stilideal ut långsammare inom inredningen än inom arkitekturen. I Västra Karaby kyrka finns en typisk renässanspredikstol med snidade evangelistfigurer och rundbågiga bildfält innanför pilastar, och ett additions-altare i samma stil med tidigt utförda 1700-talsaltartavlor. Tyvärr har vi begränsad kunskap om föremålens proveniens. Ett konsthistoriskt värde finns också i altarbrunet bevarat från 1600-talet, något som i sig är mycket ovanligt. Bänkinredningen och altaret är typiska för den nationalromantiskt inspirerade stil som användes av Theodor Wählin i ett stort antal skånska kyrkor, med liknande exempel t.ex. i Konga kyrka. 1900-talets tillägg, däribland dopaltaret och dopfunten av Eiler Graebe, är fint inpassade i kyrkorummet och har ett modernistiskt anslag. Bland övriga lösa inventarier kan nämnas fem altarljusstakar, skänkta av fem systrar från byn, vilket visar på deras kärlek till sin hemkyrka.

Rekommendationer

- Kyrkogårdens kvarvarande strukturer med rätvinkliga kvarter, utformade med buxbomsinramningar, singeltäckta gravar och gångar, bör värnas.
- Kyrkans exteriör har en tydligt nyklassicistisk prägel som bör värnas. Det högresta tornet med lanterninhuv är speciellt viktigt för kyrkans karaktär.
- Kyrkans interiör har en tidstypiskt reducerad och enkel utformning, som bör värnas vid framtida omgestaltningar. Vid eventuell insättning av nya föremål och färger bör säkerställas, att de fasta inventarierna fortsatt står i fokus och dominerar kyrkorummets uttryck.
- Vid framtida ommålning bör eftersträvas att i högre grad än idag använda kulturhistoriskt traditionella färgtyper. I samband med dessa arbeten kan undersökas möjligheten att inrama altaruppsatsen med en dekormålning, en fråga som församlingen aktualiserat vid flera tillfällen genom åren. Sådana målningar finns i många samtida salskyrkor, vars raka och fönsterlösa korväggar passar väl för stora dekorer.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Kyrkan och kyrkotomten ligger inom registrerad fornlämning Västra Karaby 91:1. Fornlämningen utgör Västra Karaby gamla bytomt och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen. Kyrkan ingår i riksintresse för kulturmiljövården [M32] Norrvidinge- Södervidinge. Västra Karaby är även utpekat som en särskilt värdefull kulturmiljö av Länsstyrelsen. Området norr om kyrkan Västra Karaby- Dagstorp- Dagstorps backar ingår i riksintresse för naturvården.

Källor och litteratur

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, (utkast) opublicerad 2012

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008

Underhållsplan för Västra Karaby kyrka 2005-12-06, Restaurator (2010), Lund

Västra Karaby kyrkoarkiv 1569- 1991/ Landsarkivet i Lund

Regionmuseets i Kristianstads arkiv, Lund, mappar 1-3: *Västra Karaby kyrka*

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>, Riksantikvarieämbetet Fornsök, hämtad 2014-10-15

<http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>, Lantmäteriet, hämtad 2014-10-15

http://www.kavlinge.se/download/18.f8873cc141a12daff3168a/1382011873058/Tematis_k+%C3%B6versiktsplan+Kulturmilj%C3%B6program.pdf, Kulturmiljöprogram Kävlinge kommun (samrådshandling), hämtad 2014-08-15.

http://www.lansstyrelsen.se/skane/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskaps-var/d/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/kavlinge/Pages/Dagstorp-Sodervidinge-Vastra_Karaby-Norrvidinge.aspx, hämtad 2014-10-16

http://www.raa.se/publicerat/varia2012_17.pdf, Riksantikvarieämbetet, hämtad 2014-09-08.

Intervju med representanter från Västra Karaby pastorat, möte 2014-10-22

Övriga uppgifter

Denna rapport, en kulturhistorisk karakteristik och bedömning av Västra Karabys kyrka, Rönnebergs kontrakt, har upprättats av:

Karl Johan Kember (handläggare),
Arkitekt SAR/MSA, Certifierad sakkunnig avseende kulturvården
JAIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Karakteriseringen har gjorts efter samråd med referensgrupp utsedd av Lunds stift.
Inventeringsdatum: 2014-10-09   Färdigställd rapport: 2015-05-29